

Олесь Гончар

Твоя зоря



Олесь Гончар

Твоя зоря

«Мультимедийное издательство Стрельбицкого»

Гончар О.

Твоя зоря / О. Гончар — «Мультимедийное издательство Стрельбицкого»,

«Твоя зоря» Олеся Гончара – соціально-філософський роман, в якому автор піднімає низку актуальних для його епохи питань: гуманістичні ідеали, жахиття колективізації та війни, сутність мистецтва, екологічні проблеми тощо***. Світову славу письменнику принесли романи «Собор», «Прапорonosці», «Тронка», «Берег любові», «Людина і зброя», повісті «Бригантина», «Далекі вогнища, новели «Модри Камень», «За мить щастя». Олесь Гончар – видатний український письменник, автор соціально-психологічних та філософських романів, повістей та новел.

© Гончар О.

© Мультимедийное издательство
Стрельбицкого

Содержание

ЧАСТИНА ПЕРША. Подорож до Мадонни	5
Забілили сніги	5
Глава I	15
Глава II	19
Кінець ознакомительного фрагмента.	27

Олесь Гончар

ТВОЯ ЗОРЯ

ЧАСТИНА ПЕРША. Подорож до Мадонни

Забіліли сніги

*Какое странное, и манящее,
и несущее, и чудесное в слове: дорога!
и как чудна она сама эта дорога...*

Гоголь

Все життя Заболотний потім запевнятиме – і, здається зовсім не жартома, – що найнадійніші люди па світі – це діти. Що навіть життям своїм він завдячує тому славному степовому народцю – хутірським хлопчикам, які в присмерках знайшли його, поверженого аса, під якоюсь там заячою кураїною в степу й па рядні притягли до хутірця своїм матерям на клопіт...

Тієї осені не раз над цим сірим окупаційним степом зав'язувались повітряні бої, не раз і Заболотний з'являвся в цьому небі з групою «яструбків», прикриваючи своїх хлопців, доки вони бомбили розлеглу серед рівнин, захаращену ворожими ешелонами Вузлову. А коли, відбомбившись, знов відлітали на польовий аеродром за Дніпро, полишивши після себе вулкани вогню, підлітки з довколишніх хуторів поспішали до станції дивитися на розгром, на цю вируючу в полум'ї степову Помпею. Зачаївшись по обчухраних садках, ще не вилоплені до набору хлопці й дівчата жагливо, з радісним калатанням серця спостерігали, як лопаються цистерни, як горять по численніших коліях розтрощені фашистські ешелони, як аж сторчма стають розпечені рейки, що по них мали б їх виносити в той проклятий рейх! Степова юнь, – хлопці ще безвусі, дівчата неціловані, – вони душею відчували, що тут, у вогнях Вузловії, зараз вирішується їхня майбутня доля, бо хіба ж не вона ото випружинює; з хаосу м'язами покрученого розпеченого заліза? Додому поверталися збуджені, а подеколи навіть із здобиччю, дівчата, розшарілі від полум'я та переживань, приносили руді грудомачи сплавленого цукру, що, в камінь поскипавшись, був для них мовби дарунком від своїх-під тих безстрашних за-дніпровських соколів!

Ось так одного вечора й Софійка повернулась додому розпалена, несучи на шарких щоках що не розвіяний племінь станційних пожеж, і тільки ступила в темряві на подвір'я, як Сенчик, менший брат, вискочивши з хати, приголомшив її змовницьким, ніби на весь степ чутним, напівшепотом:

– А в нас льотчик!

Так наче сказав би: «А в нас народилось дитятко!..»

У хаті панував шарварок, мати й тітки хутірські когось порали, обмивали, незвично блиснуло закривавлене тіло юнацьке, і Софійка, затулившись, з почуттям сорому стрімголов кинулась із хати. Притиснута до грудей ще тепла грудомача сплавленого цукру аж тут випорснула в дівчини з-під фуфайки, гупнула в бур'ян край подвір'я, злякавши брата. Софійка з Сенчиком просиділи над тим станційним трофеем до півночі, напружено чатували від нічних шерхотів рідну хату, що вся тепер була переповнена іншим життям – клопотами про льотчика.

Згодом-згодом, коли Софійка вже в ролі сестри-жалібниці, призвичаєна до нових обставин, сидітиме вечорами біля порятованого, льотчик одного разу скаже їй:

– Таки ж славні ці ваші хлоп'ята... А жіноцтво!.. Не знайти слів... Тільки чи не занадто гучний розголос пішов тут про мою персону?

Дівчина догадалась, що його непокоїть.

– Ніхто не зрадить.

– Чому ви так певні?

Чому? Вона й сама не знає чому. А от певна – і все... Випадок, зрештою, був рядовий. Скільки їх падало тоді на ліси, на степи, на болота, щоб збезвіститись назавжди, щоб іще одним смутком похмарити товаришів десь на далеких, сповнених марного чекання аеродромах... А цьому ось, ледь живому, судилося опинитися тут, поблизу Вузлової, на обшитугованім вітрами хутірці, що кимось колись був названий Синій Гай. Хоча який там гай: окупаційні бур'яни шумлять довкруги, кільканадцять хаток, усім вітрам відкриті, туляться серед степу одна до одної. Тополя та явір біля чиїхось воріт, традиційні вишеньки поза хатами, два-три колодязні журавлі¹, осторонь хутора ферма, довга, пожолоблена, – такий це світ... Чийсь літа минали на формі, а багато хто з хутірських знаходив собі роботу якраз на станції, все життя топтали стежки туди та відтіль, хоча відстань чимала, палицею не докинеш. І Софійка, відколи пам'ятає себе, все була поєднана з Вузловою звивистою польовою стежиною, бо тато працював на станції машиністом, а життя машиніста відомо яке: вдома не засиджується, побув і подався, знову десь там одержує маршрут і, як завжди, перед рейсом проходить медогляд... Здається, працював він там вічно, звідти приходив після зміни зі своїм промасленим сундучком та гостинцями в ньому, Вузлова ж поклікала батька й тієї найсумнішої ночі восени сорок першого, коли вітрюга шаленів над степом, а Софійка, ніяково попрощавшись потім довго гналась за батьком, гукаючи в темряву, що він забув свій годинник... Темрява не відгукнулась ніхто тебе не почув чи так вирішено було – не почути. І тепер татків годинник, гордість родинна, іде та йде собі, підвішений збоку на миснику, мовби ждучи господаря, ведучи лік і дням, і секундам. Батько Софійчин тієї осені повів один з останніх ешелонів на схід, повів уночі, тужливо прокричавши гудком на весь степ. Нічого сумнішого за той прощальний гудок! Поглинули простори найріднішу людину. Так відтоді й живе в цій хаті він тільки смутком розлуки, в образі безконечного чекання. Скільки разів схоплювалась мати вночі від постуку в шибку, а то стукала, виявляється, просто гілочка вишні...

Мати встигла змарніти, дочка підросла, і тільки їхнє чекання не зазнало ніяких змін. А ось відколи з'явився тут цей льотчик, знайдений дітваками в синьогайських кураях, все відчутно змінилося в Софійчиному житті. Бо ж є кого рятувати, є кому щорання дарувати свій усміх, є за кого носити в собі постійний страх і напругу, здригаючись від кожного шерхоту віючі, кожний повий день зустрічаючи новою насторогою, острахом та хвилюванням, весь час відчуваючи в душі раніше не знану повинь тепла та надій. Хай і трагічним чином, але з'явився він з того, іншого, жданого світу і самою своєю присутністю тут, серед безправних та вічно ждучих, мовби прискорює те, що має статись. Від моменту з'яви льотчика що відтепер весь увійшов у їхнє життя й сумління, для хутірських людей почався інший відлік часу. Хоч і не всіх утаємничено в цю історію, хоч і не кожному випадало знати, де він зараз, у кого, за чиїм комином його сьогодні переховують, однаке догадувались-таки усі: він є, є десь тут, постійно перебуває поміж ними, цей їхній мовби живий талісман!.. І коли, буває, зберуться біля нього жінки, чиїми зіллями та припарками йому відвойовується життя, то навіть у грубуватих жартах своїх рятівниць він вчуває, як багато важить для них сама його присутність у цьому загубленому в степах, ніякими законами не захищеному хутірцеві, де людям і його падіння було мовби доречне й несло в собі щось схоже на відряду. Адже він, поза власною волею, дав їм нагоду виявити себе, свою сутність, дав змогу, скажімо, й цим хутірським балакухам забути про чвари, згуртуватись, крізь вдаване невдоволення виказати свою вдачу й непоказну, але добре

¹ На хвості в одного здоровезний камінь-важило, що невідомо звідки і взявся тут, у краю чорноземів.

йому видиму саможертвність. Помічав, як ці артистки вдавано сердилися на дітей: звідки ви нам його притягли, цього з обсмаленими бровами, що й ходити не вміє, такий дістався нам сокіл! Це ж можуть і нас погубити за нього, всі душі з нас повитрушують поліцаї, якщо тільки докотиться до них, кого ми тут переховуєм... Та хоч би ж вусатого були знайшли в бур'янах, та щоб менше дірок на ньому, а то й полотен наших на нього вже не стача!.. Від буркотливих нарікань та не надто лякливих перестрахів рятівниці його заскакують думками раз у раз і в день завтрашній, і ось тоді виходило, що льотчик таки їм не зайвий, бо ж як прийдуть наші та скажуть: ану покажуйтесь лишень, які ви тут є, може, сякі-такі, а ми вам не сякі-такі, ми ось кого врятували, ви за це кожній із нас ще й медалью видати могли б!..

Одначе до того, уявного, ще треба дожити. А поки що, коли Софійка залишається зі своїм підопічним віч-на-віч, вона просить не ображатись на тіток хутірських за їхні жарти, запевняє, що опинився він серед людей щирих, надійних.

– Але ж, кажуть, котрийсь тут із ваших у поліцайчуках ходить?

При світлі каганчика в Софійки на губі з'являється вольова, войовнича риска:

– Той мовчатиме. Хлопці йому пригрозили, щоб німий був, бо інакше станеться то, що з Попом Гапоном. Був тут один такий: никав, вивідував... Наші приліпили йому прізвисько: Піп Гапон...

– Де ж він тенор?

– Був, та нема. Ви не бійтесь.

– Наче й не з полохливого десятка, однак...

– Знаю!

– І справа ж не тільки в моїй особі...

– Розумію і це. Перед усіма небезпеками ви тепер ніби наш повпред...

– О, яка атестація!..

– Так от, і не хвилюйтесь, товаришу повпред... – І під щокою дівчини трепече смішок, хоч губенята міцно студені.

Одначе для більшої довіри чи просто щоб розважити льотчика, вона таки розповість. Поліцайчук, про якого він питає, справді в природі існує, час від часу навідується в Синій Гай. Як ходили до школи, в однім класі був із Софійкою, і хто б міг подумати, що аж так він зникчменіє під цю лиху годину? Але ж має тепер життячко: від-коли ту поліцайську ганчірку на руку начепив, у вічнім перебуває страху, ні на день не сходить з нього переляк, в очах завжди бігає сполоханість... Тітки плюються, мати кляне: «Чого ти встряв? Хто тебе відмивати буде?» Ні, безчестя само в собі кару несе... А як після склянки самогону розвезе його, тоді цей Ваші-наші² навіть сльозу каятьби перед дівчатами пустить: «Знаю, продав душу чортам, прийдуть ваші-наші – повісять, а за що? Я ж і зараз ось догадуюсь, що у вас якась тайна, дівчата, з чимось криєтесь від мене, та ж, бачите, мовчу. Німий як риба! Невже за таку поведінку ваші-наші потім хоч трохи не збавлять мені гріха? Ви за мене посвідчите, дорогесенькі?»

Софійка, розповідаючи, смішно імітує того шепелявого продайдушу.

– А це якось беру воду, а він де взявся і з-за спини «Дозволь, я поможу тобі, Софійко...» І так скривився жалібно...

– Може, він просто не байдужий до вас?

– Та пробував підбивати клина, поганець. – І Софійка, не бажаючи поширюватись про це, запропонувала: – Вам і сьогодні щось почитати?

Буває, вона вечорами читає льотчикові при вогнику блимавки когось із поетів, а коли він, знеможений, задрімне, ще й після того біля нього посидить, тихо чатуючи його сни, льотчицькі, фронтові чи, може, що довоєнні. А вранці потім запитає:

– По-якому то ви говорили ввісні?

² Так його продражнили хутірські.

- Невже говорив?
- Якась мова зовсім не знайома.
- Чи не бенгальська? – всміхнеться льотчик.
- У вас і таку вивчали?

Усім хутірцем проводжали його. Хлопчашня, ескортуючи сани, з веселим галасом вибігла аж у поле, де вітерець так і струже, бігли б і бігли, але тут їм сказано було вернутись, бо ж невідомо, яка цей повоз чекає дорога, може, доведеться правити навіть за Дніпро, доки знайдуть своєму підбитому соколові належне пристанище... Гордість почувають жінки, що мають такого пасажира. І Софійка душею квітне: вберегли! Саме рятування льотчика згуртувало людей, зблизило їх гостротою небезпеки й силою кругової поруки. Повискують полозки по тугому сніжку, риплять валянки-шкрябаки, що в обох жінок відповідно до окупаційної моди обклеєні гумою з автомобільної камери – захожий взуттяр із Кривого Рога лишив їм на згадку дотепне своє вміння.

Час від часу жінки обмінюються жартливими докорами між собою, поскаржаться льотчикові, що ця ось, борозенна, весь час заламує корінну, для розваги духа голосно стануть уявляти, як підкинуть комусь оце загіпсоване глиною «немовля», а воно потім, коли стане на ноги, опиниться в небі, то й забуде про них; хоч би, як знову літатиме, при нагоді записочку кинуло або крилом помахало над їхнім Синім Гаєм!

– Це буде, обіцяю, – всміхнеться льотчик самими очима, і знову тільки дихає: іній сідав сиво на башлик.

Софійка в жартах участі не бере, хоча думи її теж довкола цього: ось відвезуть, здадуть його, і налетиться тоскнотою душа, знов опуститься з неба на землю і забудь, що було, що так несподівано подарувала тобі доля. Подарувала, а тепер забирає, мабуть, без вороття. Так зрідилася з ним за ці кілька тижнів, що минули від того осіннього вечора, коли, зранений, обгорілий, опинився на їхніх руках. Падав на сірі осінні кураї, а зараз сніги біліють, безкрая розлука біліє, хоч, здається, тільки б радіти, бо все найстрашніше нарешті минулося... Вберегли сокола! Нічия зрада не виказала його, ніхто й ненароком або сп'яна не пробовкнувся, гуртом прикрили хлопця від злого поліцейського ока, і ось він, живий, вбережений, лежить на санчатах, з кожною миттю віддаляючись від тебе, від Синього Гаю, належачи тепер уже комусь іншому... Зрідка окине Софійку поглядом веселої або ж присмученої вдячності, а потім знов у небо, що квітне над ним ясне, незмірно високе і вже вільне, вільне!.. Дівчина, здається, знає про Заболотного все, бачить ось вона його в рідній його тернівщині в товаристві хлоп'ят-пастушків, котрі, блукаючи за худобою по стернях чи прилігши горілиць на межі, часом задивлялися вгору в своїй першій дитячій задумі: «Чи далеко до неба?...» Або ж вимає Заболотний перед Софійкою чубатим юнаком у місті де він уже робітфаківець, а потім студент, що заповзявся опанувати мало не всі мови світу... Льотчиком Заболотний, на його думку, став майже випадково, трохи, як він каже, навіть курйозно. Записавсь до аероклубу нібито скорше з мотивів враженого самолюбства, хоча тепер, звісно, ніскільки не шкодує...

Софійка любила, коли він відкривався, поставав перед нею в таких інтимних одвертостях, звіряючись їй у тому що для нього, для його внутрішнього життя, видно, багато важило. Обрав небо, однак польотів отих, що про них кажуть – красиві, одухотворені, зовсім мало випало на його долю... «Здебільшого ж під вогнем, під прицілом – признався якось він Софійці з гіркотою, – коли ось-ось станеш мішенню і сам тільки й шукаєш мішені, рвешся бодай секундою раніше за ворога вийти на дистанцію вогню...» Справжнього щастя польоту, власне, тільки й зазнав при хрещенні в аероклубі, де молодий льотчик, якого вперше самого випускають у небо, таки справді переживає мить натхнення, звідусь такий стан душі, що його ні з чим не зрівняти.

Слухаючи Заболотного, Софійка й сама наче була поруч із ним того найкрасивішого у його житті ранку, коли він курсант аероклубу, дістав нарешті право на самостійний політ.

Такого не проспийш, до схід сонця ти вже на льотному полі, де небо навстріч тобі грає зорею, кличе в свою неосяжність. І ось ти вперше сам, без інструктора береш розгін і підіймаєш літака в це ранішнє небо... Нема таких слів, щоб вповісти, як співала його душа, бо ж після всіх земних прикростей ти ніби опинився в іншій природі, для тебе, людини-птаха, відкрилось одразу все небо де тобі дано по-іншому відчувати себе, своє ество, дано ні знати безмежжя свободи, звідати захват досі не знаного почуття, що його, мабуть, тільки й можна порівняти з почуттям першої любові, – так це він сказав Софійці в хвилину відвертості.

– А хіба, крім першої, буває ще й друга? – запитала вона тоді.

І він глянув на неї здивовано, якесь аж сторожко, затримав на ній погляд пильніше, ніж завжди:

– Не знаю. Так кажуть... Може, вдруге справді такого не буває. Бо хоч скільки льотних годин після того провів у повітрі, однак те, що звідав у своєму першому небі, так більше й не повторилось... Небо фронтове – то вже щось зовсім інше...

Але що означав тоді той його погляд? У суцільнім сум'ятті зараз Софійчині почуття. Лихо звело її з цим льотчиком, звів випадок нещасливий, і скільки натремтілась та перемучилась за нього душею, – а може, колись ці сповнені тривогами дні і такі ж неспокійні ночі стануть найщасливішим спогадом твого життя? І вже з світлим почуттям згадаєш тривоги й страхи усіх цих днів, коли доводилось льотчика воскрешати, терпляче виходжувати в замаскованому прихистку, ховатися з ним від зловорожого поліцейського ока, гасом промивати йому рани, змащувати опіки, готувати в належних пропорціях місиво глини з половиною, що заміняло йому гіпс, і весь час стерегись, стерегись!.. А як ради нього під кулями бігла-тоді в шелюги, летіла, що й куля конвоїрська тебе не догнала!.. Наперекір усьому таки повернулась, щоб знову рятувати його, щоб знову дивитись на нього закохано... Нарівні із старшими по краплинці повертала його до життя, зріднившись з ним у цих клопотах, під завивання вітру читаючи йому при каганчику щось улюблене з класиків або жагливо слухаючи його самого, в гарячому хвилюванні ловлячи його якісь наче недомовлені слова, схожі на сповідь чи, може, на приховане, в жарти повите освідчення... Нічого цього більше не буде, надивляйся на свого сокола востаннє, бо мине час і все зникне, розтане, облетить, як цвіт з весняної вишеньки, – нікому ще не вдавалось затримати його, той цвіт, надовго, навечно... Радість визволення і біль розлуки – все змішалось, все клекоче в душі, а коли відклекоче, що тобі зостанеться, дівчино?

Є в нього отам, у планшеті, фотокартка, вона так подобається Софійці: з друзями обійнявшись, стоїть Заболотний на весняному польовому аеродромі серед високого квітучого різнотрав'я. Такі всі веселі, усміхнені, зупинились на мить перед самим вильотом, і хтось догадався клацнути їх фотоапаратом, а збоку на карточці написано льотчицькою рукою: «Запам'ятайте нас веселими!» Така нібито була в них примовка, крилата фраза льотчицька, і адресувалась вона, можливо, більше тим дівчатам-офіціанткам з аеродромної їдальні, які тяжко переживали, коли котрийсь із льотчиків не повертався із завдання. Самі не свої ходять кілька день, запухлі від сліз, сліпі від горя, мабуть, і за ним, Заболотним, досі там тужить якась й чому ж бо й ні? Хіба Софійка, опинись вона в такому становищі, поводитись би інакше? Полетів і не повернувся. З групою «яструбків» прикривав своїх хлопців доки вони бомбили тут Вузлову, і все складалось гаразд. Потрудившись, уже повертались додому, коли його замикаючого, несподівано атакували ті троє з-за хмар. Вирішили якісь секунди – секунди підступності. Заболотний досі не може спокійно згадувати, як підло було йому завдано удару, троє збивали одного, ось і за це також має з ними поквитатись, розплата буде, буде неодмінно тепер він не дасть себе підстерегти, а що він літатиме, то це річ певна, – який тут може бути сумнів?

Везуть його мовби навмання, кудись навпростець бо всі шляхи зима позамітала, тільки навесні відкриється тут кожна польова доріжка, відродиться кожна стежина. Доріг нема, а слідів од танків безліч, і всі ніби замикаються в собі, схрещуються переплутано і нікуди не ведуть, бо то вже сліди нежиття, сліди у нічогість.

Прямуючи степом, жінки раз по раз в надії поглядають на Вузлову, хоча Вузлової, власне, нема, вся вона лежить у руїнах, тільки чудом якимось збереглась водонапірна башта, уціліла, вже їм видно її: он вона стирчить над степом, як гетьманська булава!.. Жінки весь час тримають у полі зору той свій орієнтир, засльозеними від вітру очима скидають далеч та рештки станції, де, за їхнім припущенням, має бути польовий госпіталь чи який-небудь приймальний пункт.

Боляче Софійці бачити руїну там, де раніше все було ніби овіяне батьковим духом, зігрите майже родинним теплом – скільки разів ще дітьми бігали туди в кіно або на вечори в залізничний клуб; робітники депо часто показували самодіяльні вистави, широкою славою користувався їхній хор, – серед залізничного люду завжди чомусь було багато артистів та співаків з чудовими голосами. Вразливій дівчині все входило в душу, почувала, що цим варто дорожити, вже коли і в педучилищі була, Софійка не раз ловила себе на тому, що їй подобається казати:

– Я дочка залізничника.

Або:

– Мій тато водить далекореєсові поїзди!.. Це ж не кожному дається бігати дивитись на лет поїздів, зустрічати татуса з рейсу. Яке то хвилювання, коли наближається до тебе, пахаючи парою, батьків чорний велетень, наближається з ночі у вогнях, працюючи всіма своїми сталевими м'язами, – сама сила й можуть! І татко визирає з висоти паровозного віконця, зморений, але усміхнений, подає донечці знак вітання: бачиш, усе гаразд, профіль путі відомий, під усіма семафорами пройдено і додому прибув секунда в секунду!..

А коли ці зайди запоганили станцію, заповнили її своїми вивісками та джеркотнею, Софійка відчула, як відтоді станція втратила для неї свою привабу і тільки розрانیла душу – відпала охота бувати там, ніхто з молоді, здається, своєю волею в часи окупації туди не ходив, хіба що нахапають під час облави 16-17-річних та силоміць поженуть, запакують в ешелон. Обкрадено життя, Софійка це відчувала і знала, що ніколи з цим не змириться. Аж тоді пережила щасливі хвилини, коли наші стали налітати із-за Дніпра, взялися мало не щодня молотити прокляті фашистські ешелони, від яких завжди тісно було на коліях. Ото почалися вистави! Ото були спектаклі розплати, що їх ставили соколи з-за Дніпра!

Похмурістю руїни зараз зустрічає Софійку рідна Вузлова. І вокзал, і залізничні майстерні стоять обгорілі, зяють пробоїнами, сажею чорніють закопчені стіни. Від садків привокзальних позалишалися самі оцупки, вагони лежать потрощені, одну з платформ зовсім скинуло вибухом з колії, – лише водонапірна стоїть неушкоджена, наче хто її зачаклував!

Однак життя повертається. На території станції з'явився перший люд, вештаються військові й цивільні з лопатами, мінери пишуть мазутом на закурений стіні вокзалу свою резолюцію, засвідчують, що мін уже нема; дерева блищать інеєм, в обчухраному скверику біля пакгаузу дівчата-зенітниці встановлюють довгошию гармату, націлюють її прямісінько в небо, хоч воно зараз зовсім спокійне. На дівчатах кожушки новенькі, й самі вони чепурні, підтягнуті, шапки-вушанки збиті набакир якомсь аж кокетливо; настрої у дівчат відповідний цьому дневі, що поєднав у собі сонце й мороз, і радість здобуття Вузлової, – сміх раз у раз чути з ями-кругляка, де зенітниці щось там доладнують біля гармати.

– Біжи до них, Софійко, питай!.. – зупинились жінки.

А тільки Софійка стала наближатися до зенітниць, дівочий сміх одразу пригас, шапки-вушанки з випущеними з-під них пасмами волосся застигли рядком біля бруствера, і на розпашілих обличчях з'явилася настороженість. Що за одна зволила в їхній зоні з'явитись? Видно, ця місцева красунька років сімнадцяти викликала в них, крім настороги, ще й схоже щось па ревності чи докір. «Ми ось воюєм, нам війни дістається під перший номер, а ти собі коло мами! Квітчастою хусткою вив'язалась, випустивши чубчика-гривку на лоба, з брови-чорно-брови, мабуть, сажею наваксила, щоб приманювати наших лейтенантів! А де вчора була? Чи, може, й з тими хихи справляла?...»

– Дівчата, де тут госпіталь? – чомусь хвилюючись, спитала Софійка.

– А тобі нащо? – холодно озвалася з ями широколиця блондинка. – Нездужається?

Вловивши холодок насмішки, Софійка мимоволі випросталась і, закипаючи образою, кивнула з ревнивою гордістю в бік саней:

– Льотчика веземо!

Цього було досить: миттю перемінились дівчата! Мов вітром винесло їх із ями, гуртом підбігли до санчат, оточили, защебетали, розглядаючи невідомого з тим його виставленим па видноту планшетом, навперебій розпитували, за яких це сталось обставин...

Льотчик кволими устами усміхнувся до зенітниць:

– Як та чому – про це, сестрички, буде ще кому доповідати... А рятівниці мої – ось вони, перед вами...

Старші жінки помітно запишалися при цьому, одначе в розмову встрявати не стали – хай уже Софійка сама... А Софійку тим часом наче відсторонили. Одна із зенітниць, кругло-виденька, русява, низько схилившись над льотчиком, бойковито пропонувала:

– Може, вам нормочку спирту для підігріву?

Заболотний заперечливо ворухнув головою:

– Ми тут до сам-жене звикли.

– О, то у вас життя! В надійних, видно, руках опинились, – засміялись дівчата, і вже близики привітності застрибали кожній в очах, навіть та широколиця блондинка глянула на Софійку подобілим поглядом, мовби подумки вибачалася за свої недавні підозри.

– А де ж тут можуть бути однополчани мої? – ось що найбільше йому хотілось би знати.

Про частину, яку льотчик назвав, дівчата навіть не чули, такий бо ж наступ, всі в русі, кожен день аж тріщить під навальним натиском подій... Полк не втече, сказали йому, спершу вилікуватись треба... Лікарів на станції одначе не виявилось, медсанбат їхній розташувався десь у Петропавлівці, але ж туди неблизький світ – ще кілометрів та кілометрів... Жінки переглянулись.

– Ну як, корінна?

– Анумо берись, борозенна...

І знов упряглись у мотуззя.

– Вперед на захід, на Петропавлівку! – рушаючи з місця, скомандувала сама собі тітка Василина, і зенітниці розсміялись, бо Петропавлівка лежала якраз на схід.

Санчата з льотчиком поскрипіли далі, а навздогін їм котрась із зенітниць ще догукувала, пояснювала зичливо:

– Не доїжджаючи до села, побачите шатро брезентове, величезне, мов цирк... Ото він і буде, медсанбат!..

Але ж як тут перебраться через насип? Живого місця нема: по всьому полотну горої-жаться потрошені шпали, якась тут сатанинська машина-шпалорізка пройшлася, порізала, повивертала важезні колоди, з сірниковою легкістю поламала кожен шпалу якраз посередині, і тепер стирчать вони, задерті по насипу, чорним наїжаченим паліччям. Дорога просто пригломшила жінок своїм виглядом, вжахнула й пригнітила їх самою безглуздістю нищення.

– Та оце не гаспида, – примовляла тітка Василина. – Кожну шпалу, наче ножем...

А мати Софійчина, міряючи поглядом знівечене полотно, сказала до доньки тужливо:

– Ой не скоро, дитино, по такій дорозі наш батько повернеться...

За будкою на переїзді їм таки вдалось подолати насип, і незабаром вони видобулись знов на просторе.

Софійка змінила в упряжці тітку Василину, й санчата заскрипіли далі. Не гомонілось тепер, ішли мовчазні, шукаючи поглядами у відкритих снігах ознаки рятівного медсанбатівського шатра. Одначе попереду білів голий степ. Софійка, напружившись в упряжці, брала майже весь тягар лямки на себе, щоб хоч у такий спосіб зробити матері полегкість, – тепер у супрязі з донькою мати справді відчула себе вільнішою. В однім місці зустрілись їм ті, що поля роз-

мінують, тоді набрела ще якась команда, здається, похоронна, бійці в опущених вушанках перекинулись із жінками словом, спитали, кого везуть, і знов – сніги та безлюддя, сліди гусениць, закручені лютими віражами, кинуті гармати, мертві танки кособочаться, а ще далі чудом уцілілі ожереди соломи де-не-де маячать у полях під самий небокрай.

Софійці з думки все не сходила зустріч із зенітницями. Після Вузлової дівчина відчула себе певніше, сама не знає чому. Може, що помилилися в ній, не за ту спершу прийняли? І самі ж потім зрозуміли, що вийшло невдало, опекулися на ній, промахнулися у своїх підозрах, бо, Мабуть, збила їх з пантелику Софійчина легковажна гривка, грайливо випущена витком-колючком з-під хустки на лоба, – про це перед люстерком подбала Софійка, рушаючи в дорогу... Кому не хочеться бути гарною? Хай він запам'ятає її якщо й не красунею, то таки ж нічогенькою! Коли-небудь, може ж, згадає, як звела його біда з молодого степовичкою десь там, на хуторі, що хоч і досить ошарпаний, оббитий вітрами, а зветься так ніжно, майже пісенно – Синій Гай... І це колючко завитка русого йому ж подобалося, сам про це Софійці казав, а зенітниць, видно, якраз воно й схилило до холоду з нею – холодок недовір'я, до певного моменту явно ж відчувався... А ось коли сказала їм оте гордовите: «Льотчика веземо!...» – як це їх переінакшило одразу! Та й саму себе Софійка тієї хвили на те побачила в іншому світлі, щось її ніби піднесло У власних очах. І все завдяки йому. Ще гостріше тут збагнула, який надійний зараз вона має захист в особі цього мовби самою долею посланого їм льотчика, – і захист, і оборону проти будь-кого! Хай поки що нездвигний лежить па саях у своєму глиняному гіпсі, що наклали йому хутірські зцілительки, хай ще й нельотний і навіть неходячий цей сокіл ваш, але біля нього всі ви можете почуватись у безпеці, ніхто вас не скривдить, нічим не посміє дорікнути чи принизити безпідставно, навіть якби хто й знайшовся такий... Теплішало й теплішало Софійці на душі» і ще дорожчим ставало для неї те почуття, що виникло між нею і Заболотним, почуття таке хвилююче, соромливе й притаєне, що про нього нікому й не догадатись знають про це тільки двоє: він і вона.

Озираючись подеколи, бачила на санчатах закушкану, дорогу їй людину, весь час задивлену в небо, в те синє, просторе. Що колись було йому раєм, а потім так безжально кинутого його неподалік Вузлової в осінні кураї, де б вій і кров'ю стік, якби його не підбрала зіркоока синьоганська дівтора.

Хоч і рухались засніженим полем навпростець, однак не заблудились із своїм льотчиком серед снігів, не проминули Петропавлівки та ще й прибули якраз вчасно. Медсанбат уже згортав свої шатра, збирався перекочовувати кудись далі услід за фронтом, – їм просто пощастило, що встигли його застати на місці. Прийняли Заболотного від них у жарко натопленім приміщенні школи, де багато було поранених, призначених для евакуації в тил.

Лікарі, приймаючи льотчика, з перших побіжних оглядин оцінили, що догляд за ним був бездоганний, а на глиняний їхній гіпс старший із хірургів навіть усміхнувся, сказавши, що це дотепно, слід би виписати патент на таке нововведення.

Льотчик, влучивши момент, стиха про щось перемовився з головним хірургом, а коли настала мить прощання, заговорив до своїх рятівниць незвично серйозним тоном, без тіні жарту:

– Документ відповідний вам зараз видадуть, візьміть, не соромтесь, життям-бо ж ризикували...

Софійчина мати подякувала, а до льотчика мовила:

– Не забудь же нас.

– Я вас не забуду, – пообіцяв він. – І ви мене запам'ятайте: Заболотний Кирило Петрович, гвардії винищувач, вічний боржник ваш, – і аж нахмурився, щоб не виказати свого хвилювання. – Веселим запам'ятайте...

– Одужуй, – сухо схлипнула тітка Васирина. Льотчик, окинувши поглядом усіх трьох, затримався посмутнілими очима на Софійці. Вона стояла як піч.

– Що ж тобі, Софійко, лишити на згадку?

Дівчина мовчала.

– Не знаю навіть і що, – додав він, дивлячись на неї ласкаво.

– Карточку оту подаруйте, – раптом видихнула дівчина випроставшись, готова, здається, так і бризнути слізьми.

Йшлося про той груповий фотознімок, що зберігався у нього в планшеті під штурманською картою, уже відлітаною тепер.

– Якщо так ти її уподобала... Підемо ради цього навіть на порушення...

Взявши непораненою рукою планшет, Заболотний простягнув його Софійці:

– Бери. З планшетом бери.

– Спасибі.

Дівчина взяла, густо зашарівшись.

– Фото ні до чого не зобов'язує, – всміхнувся льотчик, – та все ж: краще згадай і подивись, аніж подивись і згадай...

Тітка Василина, видно, була невдоволена цією церемонією.

– Карточки дарувати, – буркнула вона, – то недобра прикмета...

– Для нас добра, – рішуче мовила дівчина. – Хіба ні?

І несподівано для всіх, нахилившись до льотчика, швидко, ніби обпалюючись, чмокнула його в щоку.

– Оце по-нашому! – підбадьорливо зауважив хірург, а дівчина, як вогнем залившись, сахнулася геть від льотчика й сліпма кинулась до дверей, – без слова вискочила зі школи, знов навстріч білим снігам.

– Ось і вхенькали день, – сказала тітка Василина, коли опинилися за селом. – Валянки ось зовсім розлазяться... А чи по тій розписці нам у сільраді скидку на податок дадуть?

– Кому що! – спалахнула від сорому Софійка. – Ну як ви можете?

– А що такого? Хіба не заслужено? Сам же казав: життям ризикували...

– Таж не в тім річ, – хвилювалась дівчина. – Що рятували – в самому цьому вже щастя...

– А правда, – сказала Софійчина мати. – Допомогли, то й добре. Всі гуртом, хто як міг... Хай йому доля тепер сприяє, – додала вона тихо.

Софійці вже в полі згадалось, як він одного разу сказав їй, коли що називав її на «ви»: «Ви помітили, Соню, як горе єднає людей? Єднає, звісно, і радість, а от – що горе...»

Щось схоже поєднало і їх обох, поєднало так несподівано, зовсім випадково. Забуде чи пі? Це для Софійки зараз було найважливіше – найважливіше з усього-усього на світі! Він-то, звичайно, дав зрозуміти, що не забуде її бо є, мовляв, речі, які не забуваються ніколи, та чи кожен із нас владен над своїм почуттям? І хоч нема в неї ніяких підстав піддавати сумнівам правдивість його слів, правдивість кожного його погляду, прощальної сумовитої усмішки, все нібито зараз за те, що розлука ця не буде вічна, принаймні не повинна б вона стати такою, та все ж, та все ж!.. Адже навіть поза його волею обставини можуть скластися так, що опиниться він для тебе в недосяжності, війна ж триває, і Заболотний свого не відлітав, він певен цього, певен, що не раз ще зів'ється в небі його «яструбок»... Духом хлопець міцний, вірить у своє бойова щастя, але ж на війні, там ніхто не застрахований... «Підеш – не вернешся» – таку п'єсу ставили колись у депо. Десь далі й далі він буде від Софійки, від цього богом забутого хутірця, наринуть інші враження та зустрічі, і невідомо, чим душа відповість, коли стрінеться йому на путі котрась отака, як ця бойковита зенітниця, що припа» дала йому сьогодні до грудей та аж виспівувала, пропонуючи спирту для відігріву. Кого знайдеш, кого забудеш, з ким життєва дорога поєднає тебе – цього ніяка ворожка не скаже, а тільки такий щем, така тоскнота на душі!.. І ці аж до обрії засніжені степи дихають зараз на Софійку самою спустошеністю, доймають вітром осиротілості, якоюсь мовби арктичною холоднечею. Наче і полишив він їй

іскорку надії, стиха десь жевріє вона в грудях, то пригасне, то знов зажевріє, але серце є серце, і нічим тобі не пересилити гіркоту розлуки.

– Був, та й нема, – сказала тітка Василина, коли вони зупинились під скиртою перепочити в затишку.

– Наче з рідним сином попрощалася, – призналася мати Софійчина.

– І я теж, – тітка Василина сухо схлипнула в рукавицю.

Станційна вежа ледь мріяла в далечі, цегла споруди холодно червоніла в призахіднім сонці.

Софійка сиділа на самім краєчку саней близько до жінок і крізь думки чула, як вони гомонять між собою, знову йшлося про нього, про Заболотного, для них чомусь має значення, що родом він десь із-за Дніпра, з-під Козельська, це не так і далеко...

– Пригадуєш, Оксано, як ми колись, ще дівками буди, туди на ярмарки їздили, – вже звеселилим голосом зверталась тітка Василина до Софійчиної матері. – Та як застерігали нас матері, щоб не задивлялись на тамтешніх парубків... Не виходьте, казали, дівчата, заміж за Дніпро, бо там у них, в Задніпров'ї, самі розбишаки, а цей, бач, який славний виявився...

Потім жінки знов ледве не засперечались між собою, бо одній із них здалося, що коли прощалися, то на очах у льотчика, ей-же-ей, сльоза забриніла, а друга запевняла, що то просто від вітру та від морозу...

– Не з тонкосльозих він, а втім...

А втім, зійшлися обидві на тому, що, може, й сльоза бо хоч і льотчик, а серце ж у грудях не кам'яне.

Біло-біло в їхніх степах, аж до крайнеба лежать розстелені полотна снігів. Вітер із-за скирти піддимає, чути десь над вухом бринить обмерзлою соломиною... І раптом тітка Василина, не зводячи очей із засніженого простору згорбившись, як сова, заскрипіла сухим, ніби примороженим голосом:

Забіліли сніги,

Та забіліли білі...

Це вона співала. І товаришка її дівочтва, мати Софійчина, по якійсь хвилі знехотя, хрипкувато, наче з простуди, приєдналась до неї. Софійка з глибоким щемом душі слухала цей їхній мовби безпомічний спів, їхню мовби скаргу до безкраїх снігових полотен, до того холодного обрію, і враз, набравшись духу, влучивши в тон, і сама підхопила пісню на весь голос – дзвінко та молодю:

Забіліли сніги,

Ой та забіліли білі!..

І, здається, на всі чотири сторони світу не було зараз ніде такої далечі, куди б не долинули ці здружені горем жіночі голоси, що так і били пристрастю й тугою з-під степової самотньої скирти.

Глава I

Мчимось.

Ще рано, ще майже ніч. Траса досвітня, однак, живе плавко тече рубінами – цілі галактики тих вогнів червоніють в пітьмі перед нами, біжать і біжать десь у далеч у безвість.

Друг мій сидить за кермом, друг дитячих літ. Світить у темряві сивиною, що до неї ніяк я не можу звикнути – посивів Заболотний за останній рік чи два, перебуваючи вже тут, за океаном, куди його метнула доля ще на один випроб. Всього, видно, звідав мій друг на цих своїх дипломатських хлібах, має вдосталь тут і прикрощів і гіркот, однак скарги від нього не почуєш, та й з вигляду не скажеш, що перед тобою людина, втомлена життям. Не скажеш, що владу над ним взяли літа чи обставини.

Спортивно-легкий, підтягнутий, сидить, вільно випроставшись, поклавши без напруги руки на кермо. Мені уявляється, що саме ось так сидів він колись у кабіні свого «яструбка», коли політ випадав спокійний і поблизу не відчувалося небезпеки.

Заболотний вважає себе щасливцем, щиро в цьому переконаний, хоча всього дісталось йому в житті – і в небі горів, і виходив з оточення, знову літав і знов падав, у чому він і не вбачав нічого дивного, адже, за його словами, життя фронтового льотчика якраз і складається із падінь та воскресінь, вся річ тільки в тому, щоб останніх на одне було більше. Від одного з колишніх його бойових побратимів довелося мені чути, що Заболотний був льотчиком першокласним, в полку називали його «літаючим барсом», хоча сам Заболотний про свої подвиги розпросторюватись не любить, а якщо – під настрій – і викличеш на відвертість, то скоріше він зобразить себе в ситуації напівсмішній, близькій до комічної. Розповість, скажімо, як після якогось там вильоту, геть поскублений, ледве дотягнув до аеродрому на оцупку одного крила, або, як у них кажуть, «на одній площині», умовчить лише, що товариші потім збігались з усього аеродромного поля дивитися, тетеріючи в подиві: на півкрилі хлопець долетів, на власному ентузіазмі дотягнув до рідної смуги!..

Розвиднюється повільно, майже непомітно, весь час їдемо в сутінках, рубіни передніх машин без кінця втікають від нас, зникають в ще схожих на ніч імлах світання. Сигарети «Кемел»³ лежать поруч Заболотного, на переднім сидінні. Час від часу, не змінюючи пози, він тягнеться рукою до пачки, до того верблюда і, навіть не глянувши в той бік, звичним, безпомільним рухом добуває сигарету. Прим'яв, тицьнув у зуби, припалив, коротко блиснувши електрозапальничкою, і знову загнав запальничку на місце, в гніздо на панелі. Все це Заболотний робить, здається, машинально, ніби нехітьма й недбало, а втім, з винятковою точністю, – кожний рух, відчувається, виконувався безліч разів, і з часом його доведено майже до автоматизму. Поряд із запальничкою на панелі рябіє наліплений: малюночок, зроблений дитячою рукою: акварельне сонце в розпатланих променях, якісь квіточки, комахи – звичайна дитяча ієрогліфістика... Це робота. Ліди, юної нашої супутниці, що, забившись, як пташеня, в протилежний від мене куток машини на заднім сидінні, ще, здається, там додрімує, доловлює свої невиловлені за ніч сни.

Наївний дитячий живопис не відволікає Заболотного, ніби не існує для нього, – уважний ведійський погляд мого друга невідривне прикутий до автостради. З півсутіні Заболотний відкривається мені лиш частково: бачу його карбований профіль, скроню посріблену, краєчок усмішки, що час від часу з'явиться, змайне, викликана невідомо чим.

– Не хвилюйтесь, Соню-сан, все буде о'кей! – раптом каже він, видно, уявивши залишену вдома дружину.

Якщо існує телепатія, Соні, звичайно, буде приємно почути таке запевнення.

³ З верблюдом у пустелі коло єгипетських пірамід.

По якійсь хвилі Заболотний кидає через плече позирк у мій бік і, переконавшись, що я не дрімаю, знов подає голос:

– «Дымом дымится под тобою дорога, гремят мосты...» Пригадуєш, у Гоголя? Багато хто любить дорогу, і я, грішний, теж люблю! Сам не знаю за що. Ось такий тобі tractus, – що, здавалось би, в ньому? Можливо, дороги тим нас заваблюють, що несуть у собі якісь загадки, щораз обіцяють якісь несподіванки?... Дорога – це ж завжди тайна! В її незвіданості й нерозгаданості є щось спільне з людською судьбою... Чого ти мовчиш?

– Слухаю.

– Самий вигляд дороги, невже він тебе не хвилює?

– Коли як.

Минає пауза, і друг мій знову береться розвивати цю тему, співаючи хвалу дорогам, бо саме вони, як він вважає, дають людині, окрім відчуття тайни, ще, може, й найповніше відчуття свободи! Адже тут вивільнився ти нарешті з-під кормиги клопотів, вихопився з гравітаційного поля буднів, з нікчемної суєти й метушні! Ти вже ніби нічий, ти в польоті, а до ж іще так, як у польоті, можеш належати сам собі? Ще вчора був розшарпаний клопотами, всякою шамотнею, був прикутий до сірої скелі марнот, а зараз весь ти в обіймах далечі, простору, тут тобі тільки вітер брат!..

Щоб трохи стишити темперамент мого друга, нагадую про його обіцянки дружині – не гнати на трасі чимдуж, не перевищувати швидкість.

– Соня доручила нам з Лідою контролювати тебе.

– Будь ласка, – примирливо каже Заболотний. – Тільки який з тебе контролер? Кабінетна душа, ти ж ніколи керма в руках не тримав... Щоб зрозуміти, точніше відчути, треба справді стати людиною трас, вловити ритми гудучих цих швидкостей, музику лету! Ні, дорога – це прекрасно! Ти згодна зі мною, Лідо?

Ліда не озивається.

Заболотний тим часом знов дає собі волю:

– Крім напруги керма, тут скидаєш всі інші напруги, – для нервів це якраз те, що треба. Можеш їхати плавом, а можеш гнати на всі стонадцять миль, коли вже й шкали для стрілки не вистача! Можеш співати від захвату, думати про щось наймиліше, скажімо, про глинища та яруги нашої незрівнянної, в дерезі та пилюці Тернівщини, що зараз так далеко від нас, мов Шумерське царство, мов яке-небудь степове Урарту!.. Вільний ти тут у помислах і в бажаннях, можеш усміхнутись комусь невідомому, і тобі хтось усміхнеться, пролітаючи поруч... Бо тут – у дорозі, в цих швидкостях – ти вільний від умовностей, суєтностей і марнот, ти рівний усім, хто летить, долає простір, ти тут брат людству! – екс'юз мі за високий штиль...

– Ніколи не бачила вас, Кириле Петровичу, в такому захваті, – сказала здивовано Ліда. – Чи, може, це чийсь вірші?

– Мої, Лідо, мої, але більше не буду, – покаюся перед нею Заболотний і по якомусь часі звернувся до мене вже тоном спокійнішим, серйозним: – У кожному разі, друже, мене дорога щоразу чомусь хвилює. Чи буде то маленька стежина, що побігла в поля, чи сучасна гудронова траса... Хіба ось така стрічка, що зникає перед тобою десь у безвістях, може своїм виглядом не викликати в нас певні емоції?... Пригадуєш, як, бувало, котрийсь перехожий питався в нас, пастушат, у степу: «Куди ця дорога веде?» Чуєш – веде?... Та й нам кортіло більше знати про нашу дорогу: куди вона? Звідки? Де її початок? До буде кінець?

– А по-моєму, – докидає Ліда слівце, – дороги нізвідкіль не починаються й не кінчаються ніде...

Заболотний думає якусь мить, ніби зважає те, що сказало дівча, потім визнає:

– Може, ти й маєш рацію... Хоча все на світі десь-та-ки свої початки бере і десь мусить мати свої фінали:, принаймні коли йдеться про чийось конкретну стежу. От хоч би і в нас із ним, – це стосується моєї особи, – почалося від стежини на левадах не відомої тобі, Лідо,

Тернівщини, де зустрічали ми свою дитячу зорю, а тепер ось намотуємо милі на цьому хайвеї... Запитую, що воно означає дослівно – хайвей.

– High – висока, way – дорога, – впевнено подає голосок Ліда. – «Косоку доро» буде по-японському.

– Дороги такого типу спершу ставили на естакадах, – пояснює Заболотний, – звідси, очевидно й highway... Траса, яку ніщо не перетинає. Відкрита для швидкостей... Бетон і вітер! І ти! Жени, скільки вистачить духу!

Розшматоване повітря свистить мимо нас. Стрілка спідометра тремтить на освітленій шкалі, лізе кудись угору, на оті самі стонадцять миль. Заболотний деколи позиркує на стрілку весело, бешкетне, певне, згадавши настійливі застороги дружини: «Ти ж там, серденько, не жени! Не жени, благаю!»

І, наче вона його чує десь там, доповідає без усміху:

– Йдемо в нормі, не хвилюйтеся, Соню-сан... Я нагадую йому про нашу японську пригоду⁴, як ледве не вкоротив нам віку той чортів фургон, що з усього розгону врізався в нашу машину, коли ми зупинились на перехресті перед світлофором. Тієї ночі ми їхали з Хіросіми, в дорозі все складалось нормально, а вже в передмісті Токіо... Удар був такої сили, що ми посліпли, ми навіть не встигли збагнути: звідки, що це? Із живої дороги одразу в тему небуття, лиш в останнім проблиску свідомості змигнуло: «Вже нас нема! Ось так воно настає...» Щось подібне, мабуть, відбувалось і з тією художницею, котрій під час атомного вибуху над Хіросімою здалося, що вибухнуло сонце, сталася космічна катастрофа, – нещасна жінка потім і вмерла з думкою, що сонце справді вибухнуло й більше його не буде.

Опритомнівши, ми перемовились:

– Ти живий?

– А ти?

– Та наче...

Полісмени, надбігши до місця події, до того високого червоного фургона, який стусонув нас, із службовою вправністю вишарпнули з кабіни геть переляканого японця-водія, маленького, зіщуленого, який і не заперечував своєї провини, не виправдувався, – марно й відмагатись, мовляв, він, тільки він винен... Доки поліція була зайнята обстеженням та вирішувала, чи ми дотягнемо своїм ходом до амбасад, водій, не відходячи від Заболотного, уналим, беззахисне винуватим голосом пояснював, що з далекого рейсу йде, двадцять годин не залишав кабіни, вважав, що витримає, дотягне, однаке перевтома таки взяла своє: на якусь мить, може, очі склепилися, задрімав, і от...

– Здорово ж нам тоді пощастило, – коментує пригоду Заболотний. – Витримати такий удар – і зостатись живими, навіть не покаліченими... Ні, ми з тобою щасливі, як собі хоч!

– Якщо хто й відчув себе щасливим, – кажу до Заболотного, – так це той нещасний водійчик фургона... Бідолаха аж просяяв, коли ти заступився за нього перед полісменами, впрививши їх не заводити справи... Попоклявся, задкуючи до фургона, просто не вірив, що його відпускають...

– А що з нього візьмеш... Ухенькало людину в рейсі, це ж тільки уявити – майже добу за кермом.

Стугонить дорога. Справді мовби нічого вже для нас не існує, тільки ця швидкісна траса, її нескінченність, її гудучий, зникаючий у темряві бетон. Гуде й гуде під нами серед досвітніх просторів, розшматовує тумани, розтинає навіпіл зоряні тауни й сіті, влітає в стугонливі тунелі й стрілою вилітає з них... При виїзді з міста перед нами виникла ціла сув'язь доріг, вони тут сплелися гігантським вузлом, – суцільний якийсь ієрогліф із заліза й бетону! Вигини, схрещення, повороти, розвороти, – здавалось, як ми й виберемось звідси. Десь унизу під нами –

⁴ Востаннє ми з Заболотним зустрічалися там.

напереріз – гримотить залізниця, над нами в темряві теж залізна гуркотнява, там по мосту, серед плетива металевих конструкцій, безперервно пролітають силуети машин, проскакують на шалених швидкостях, з ночі – в ніч, з туману – в туман... Естакади, віадуки, химерна геометрія дорожніх споруд. Дуги доріг вигинаються увсебіч, діляться і єднуються, поскручувавшись, мов рептилії, проходячи одна крізь одну, і знов пружинно випростовуються, шукаючи простору, невідь-звідки виникаючи, невідь-куди ведучи... Світяться рекламні щити, летять навстріч загадкові цифри, знаки засторог, в'язь якихось дорожницьких вензелів, зрозумілих тільки для втаємничених. Ліда з свого кутка час від часу озирається:

– Вони їдуть за нами.

– Хто – вони?

– Вони... Оті.

– Заболотний, глянувши в люстерко, де видно, що відбувається на трасі за нами, сказав приспокійливо:

– Тобі здалось.

Дорога нуртує, пульсує, всьому, що обіч неї, вона передає свій шал. Можна уявити, як далеко сягає гул траси довколишні простори, де усе живе перебуває цілодобово під владою цього глухого, пульсуючого стугоніння... Ні вдень, ні вночі не знаючи спокою, дорога все жене й жене себе кудись.

– Ні, дорога – це таки життя, – згодом розмірковує Заболотний, вже без того пафосу, що раніш. – Є таки в ній якась магія. Згадай, який настрій обіймав нас, хлопчаків, коли одразу за село перед нами відкривався степовий шлях на Вигурівщину і десь далі, далі... Ми вже й тоді відчували, що дорога має в собі якусь таїну і велич.

– Лежить Гася, простяглася, як устане – неба дістане, – згадалась мені одна з наших дитячих загадок, і я звертаюсь з нею до Ліди: – Що це буде?

– Оця ваша «Гася»? – І дівча без будь-якого зусилля відгадує: – Звичайно ж, дорога... в специфічному уявленні.

– Нічогенька собі Гася – всміхається у далеч траси Заболотний. – Кінця-краю їй нема... Вона єднає, вона й розлучає. Зрідка відповість, а частіше сама запитує про щось... І що цікаво: для всіх існує вона – як небо чи як повітря... Будь ласка: мчаться тут містери добрі й недобрі, білі, чорні, старі, молоді. Правдиві, брехливі. Сучасні донкіхоти й, може, сучасні гамлети, собакевичі. Поруч у потоці летять витончена душа й свиняче рило, зірка екрана й гангстер, геній і вбоге ніщо... Для всіх вона, друзі, ця траса летюча, для всіх! І на це треба зважати...

Глава II

Так випадає, що і нас із Заболотним все зводять дороги. Зараз ця ось траса підхопила обох, а роки три три тому, волею випадку, зустрілись ми з ним у Японії, де Заболотний працював у той час, разом провели кілька днів, і навіть у рідні краї довелось повертатися разом, – Заболотні летіли, як вони тоді гадали, додому вже назавсім.

Квитки нам були замовлені на один із рейсів нововідкритої авіалінії Токіо – Москва – Париж, вилітали ми напровесні, в пору цвітіння сакури, і як нам пам'ятне тоді летілось!

Ось ми ждемо відльоту, в порту Ханеда, подружжя Заболотних помітно схвильоване, відчувається, що в душі обоє вони з чимось прощаються, та й справді ж бо полишають за собою ще одну і таки неабияку смугу життя. Їх проводить багато друзів, час від часу вони – то Заболотна, то чоловік її – перемовляються з кимось із проводжаючих. Заболотний жартує щодо своєї палиці, на яку він ще спирається після дорожньої пригоди, Заболотна поглядає на чоловіка сторожко, вважаючи, певне, що йому, не зовсім одужалому, ось-ось може знадобитись її допомога. Збоку просто зворушливо дивитись, як вони, влучивши хвилю, користуються нею, щоб і тут, серед веремії міжнародного аеропорту, відсторонившись від усіх цих сигналів табло, реклам та сатанинських аеродромних гуркотів, залишитись віч-на-віч, коли близькі люди можуть хоч ненадовго дозволити собі цей стан взаємної емоційної невагомості, такий рідкісний в епоху стресів та смогів стан, коли очі тануть в очах, усмішка зникає в усмішці, і немає вже поділу душ, є тільки зоряні ці хвилини, напоєні музикою, чутною лише для двох... Навіть людям стороннім приємно було дивитись на таку мовби сентиментальну, але якось приємно сентиментальну пару, на це щире й відкрите людське почуття, що приваблювало своєю внутрішньою гармонійністю. Як делікатно могло це почуття поправити пальчиками краватку йому на шиї, або, мимовіль прориваючись ніжністю, здмухнути невидиму пушинку їй із плеча, або разом усміхнутись, заглядавши на стороні щось таке, що їм здалося комічним.

Справжнє почуття хоча ні на кого й не зважає, проте й не ображає нікого, скоріш воно викликає симпатію, зацікавлює вас і приваблює, як усе прекрасне, що зустрічається, на жаль, не так і часто в житті. Чи не тому й ця пара немолодих уже людей стала об'єктом – зовсім не іронічного, зовсім не цинічного – зацікавлення з боку цілої ватаги французьких студентів, ультрамодних дівчат та хлопців, що, обвішані сумочками, строкаті, картаті, патлаті, в рябих та червоних штанах, оповиті сигаретним димом, з гітарою⁵, відлітають цим же рейсом на Париж. Юному товариству зрозуміло, що перед ними дипломатська пара, мабуть, з сов'єтам басади, нічого ведмежого в них, в манерах є навіть привабливість, своєрідний шарм... Він високий, елегантно вбраний, з іскрами сивини на скронях, з поглядом зичливим, відкритим. Спирається на паличку, виходжується, певне, після якоїсь травми. Мадам його ростом невеличка, тримається просто, але з гідністю, гарна собою, тільки обличчя чомусь бліде, мабуть, змучене токійськими смогами. Коли вона легким доторком поправляє чоловікові на грудях краватку чи якусь там застібку, дивлячись на нього ніжно, мов перед розлукою, в ній з'являється щось молоде, дівоче, видно, ще не спопелилась душа в цій жінці, і не не почуває на собі тягара літ її стрункенька, доладна постать в дорожнім плащі, в акуратній, трохи піднятій – на японський манір – зачісці. Нема в ній претензії, як це часом буває в дружин дипломатів, є стримана, природна гідність, а надто ж очі в цієї Заболотної-сан: коли, хвилюючись, зведе їх угору, на чоловіка, вони стають сяючі, просто розкішні!.. Все це не проходить повз увагу французьких дівчат та хлопців, і японці та японки теж вміють таке оцінити, декотрі з пасажирів перемовляються між собою з цього приводу зовсім без іронії: гляньте, які очі в тієї жінки!.. Напрочуд гарна пара... Чим не символ злагоди й щастя! Але чому це нас дивує? – схаменуться потім студенти.

⁵ Однією на всіх.

Чому ця сценка людського тепла, подружньої любові та злагоди, чому вона для нас стає дивом? Справді, чому? Чи не занадто багато стає в житті дисонансів, що навіть і такі, по суті, звичайні людські сценки починають нас вражати?

Незадовго до відльоту Заболотним довелося витримати, видно, для них неминучий емоційний шквал: цілим з'юрмиськом налетіли посольські, переважно жіноцтво, з квітами, з бурхливим проводжальницьким лементом.

– Шампанського! Відібрати в них візи! Заболотний, Соню ми не відпустимо, як собі хоче!

– Гейшу хай звідси бере, а Соня залишається з нами, – ну як ми будем без неї?! Хто наших нащадків амбасадських бавитиме?

І ще якийсь землячок солоденький крутився тут весь час біля Заболотних, намагаючись розважити їх своїми проводжальницькими дотепами.

– Побачите ваших – кланяйтесь нашим!

Але це чомусь нікого не змішило. Солоденький мусив видвільнятися кислою миною.

Виникла потреба в деяких формальностях, отих, котрі поки що переслідують пасажирів по всіх митницях світу, однак жіноцтво і на це відгукнулось по-своєму:

– Які можуть бути формальності для Заболотного!

– Він на цьому Ханеда – як дома!

– Всюди сіє міжнародний приятелізм... В нього тут кругом свої!

– А де в нього не свої? На Новій Зеландії досі тільки згадай містера Заболотного, одразу усмішки: а, це той асі Такий веселий джентльмен! Так ганяє! Два «мерседеси» розбив! Совет козак!..

Весела злива жартів навряд чи долинає до Заболотного, котрий саме у відстороні стоїть з двома службовцями аеропорту, веде з ними, видно, ділові якісь переговори, і, коли стежиш за ним у цей момент, мимоволі усміхнешся: оце стиль! Справа, може, дрібничкова, але який вишкіл, гідність, яке мистецтво ведення перетрактацій! Витовчена японська надчемність і приязна мудра манера терищанських сватів, яким велено будь-що добути «кувицю», – ось де вони побратались! Ось де в усім блиску виявила себе взаємна чемність та надчемність, делікатність і надделікатність, до чого ж доречні тут і ця визнана обома сторонами умовність, що трохи їх аж веселить, і цілком серйозна взаємна пошана й довіра, – усе те, що так не часто, на жаль, спостерігаєш у стосунках між сьогочасними людьми. Складалося враження, що урядовцям нема зараз нічого приємнішого, як зробити на розвітання бодай маленьку послугу цьому симпатичному Заболотному-сан, вони будуть просто щасливі чимось виявити йому сприяння, увільнити це подружжя від дріб'язкових, надокучливих формальностей, і, зважте, все це ми робимо як виняток лише для вас, Заболотний-сан, у віддяку за те, що ви з свого боку завжди були до нас прихильні суто по-людському, не шкодували пошани, тобто володієте справжнім даром контактності. Аж дивно мені було там на нього дивитись: де він цього навчився, рідкісного такого вміння легко й природно сходитися з людьми? Помічаю, як один із колег Заболотного, понуристий, вдачею вовчкуватий, поглядає на нього з ледь прихованою заздрістю, йому самому, видно, нізащо не вдалось би отак легко порозумітися з урядовцями й-на взаємне вдоволення – без тяганини повершити якусь там їхню, певне, справді формальну справу... Вивчаєш роками у високій школі дипломатські хитромудрощі всіх часів, опановуєш одразу кілька мов, а де навчитись мови ось такої – однієї, найголовнішої, – власне, вселюдської: приязний погляд, усмішка чемності, уклін пошани, дружній доторк до плеча – і вже Заболотний, вільний від клопотів, повертається знов до своїх.

– Все гаразд?

– На вищому рівні.

Таблю сповіщає, що нам скоро виходити на посадку, та ось з'являється ще один табунець проводжаючих – привітні японочки в кімоно дрібненьким підбігцем наближаються до нас із

своїми терплячими япончатами, що то в тої, то в іншої виглядають із-за спин, із своїх пелюшкових коконів. Малюки зіркооко й пильно, майже з дорослою серйозністю зорять на нас, а матері їхні так мило сплескують руками, розквітаючи в безмежно ласкавих усмішках:

– Соня-сан! Соня-сан!

Ось, виявляється, на чиї проводи вони поспішали... Постукують сандалі-дзорі, жіночі руки з ходу складаються перед Заболотною для привіту, і старші й молодші японки схиляються низько⁶ у своєму традиційному пластичному поклоні, і вже й Заболотна сяє очима їм навстріч, вона, видно, не сподівалася бачити цих людей серед проводжаючих і тим більше потішена й рада, що вони не забули її, прийшли. Соня-сан! Соня-сан... вакцина... бебі... поліомієліт... Біля нас не вщухає цей тонкоголосий щебет японок, і лише згодом, уже в літаку, мені вдається з'ясувати, в чім річ. Скількись часу тому на одних зборах Товариства японо-радянської дружби Заболотну обступили жінки-матері, одна тримала на видноті дитинча, скручене поліомієлітом, інші теж протискалися до неї з хворими дітьми: збуджено виявляючи свої почуття, японки звернулись до Заболотної з проханням допомогти їм будь-яким чином дістати вакцину від цієї недуги, – звідкись їм стало відомо, що така вакцина зараз винайдена в Радянському Союзі, медицина її саме випробовує, ліки нібито дають ефект... І ось вони зійшлися на думці, що Соня-сан само та людина, яка їм допоможе... Заболотний, котрий про все це жваво розповідав мені в літаку, не без гордоців Зауважив, що справді в цій історії Соня перевершила себе! Навіть і для нього було несподіванкою, які запаси зятятості дружина таїла в собі, яку силу волі, наполегливості раптом виявила сумирненька його Соня, коли під час відпустки стала добувати ті труднодоступні ліки. Лише їй відомо, скільки порогів вона пооббивала, з скількома впливовими особами були в неї емоційні, іноді й сльозами покроплені зустрічі, аж доки вакцину таки було добуто, хоч і вся відпустка лягнула па це. А як привезла вакцину та виявилось, що ліки справді допомогли там комусь із дітей, то, ясна річ, ким стала Заболотна для тих японських жінок, при кожній нагоді тепер виявляли вони їй свою материнську вдячність... Навіть телевізія про це випадок розповіла, і дружина дипломата, зовсім того не сподіваючись, стала раптом популярною, аж її на вулицях впізнавали: ото ж вона пішла, Соня-сан! Заболотна ніяковіла: ну що такого? Хай там комусь зарадила, подякували, то й чого ж іще? Тим паче, що згадана вакцина незабаром і тут перестала бути проблемою... Тож цілком щиро Софія Іванівна вважала, що все це перебільшено. А мені думалось: яке ж перебільшення, якщо ці японські жінки в ніби й рядовому вчинку, а відчули щось нерядове, відчули, може, що річ навіть не так у тій вакцині, як у запасах добра, котрі, часом малопомітно, безефектно таяться в покладах чиєїсь душі... Вони, японки, були певні, що й наш Заболотний в цьому розумінні цілком гідний своєї Соні-сан, вважалось, до речі, що він кривна рідня тому знаменитому мікробіологу Заболотному, який свого часу в Індії рятував людей від чуми та холери і в інтересах науки на собі випробовував дію збудників тих хвороб, щепив у Бомбеї собі чуму, про що тоді багато писалось у світовій і, зокрема, в японській пресі.

– На жаль, на відміну від свого великого земляка, – відповідав простодушним японочкам Заболотний, – я нічим таким науці прислужитись не міг, па особливі заслуги перед людством не претендую, хоча в протичумних акціях певну участь брати справді-таки довелось, про що могла б посвідчити небіжчиця Люфтвафе...

Та ось уже й хвилина розлуки. Жіночий щебет посилюється, гурт наш рушав за черговою на вихід до літака. «Арігато, арігато. Соня-сан!» – долинає здовкруг із натовпу японок, і я бачу, як і в неї самої, в нашої Соні-сан, сльози хвилювання бринять на віях, вологим світлом сяють в її ожинно-синіх, хоча вона й ступає а виглядом підкреслено веселим, щоб не виказувати перед присутніми свою розчуленість, ніяковить її, зараз отой блиск власних до краю налитих сльозми очей.

⁶ Однак зовсім не принизливо.

Далі настає момент, коли zostалися тільки ті, що для рейсу, проводжаючи нема, жде нас тепер поле оте аеродромне, де всюди ракетно блищать фюзеляжі, стирчать хвости, величезні крила мало не зчіплюються між собою... Причаїлись перед ривком цілі табунища турбореактивних, важкі громаддя застиглих швидкостей. Білий метал потужних акулподібних тулубів, скло ілюмінаторів, огутні шасі на брилах бетону, хащі величезних переплутаних крил – аж тісно такому скупченню гігантів на сьому клаптику аеродромного ґрунту, штучно намитого, великими зусиллями відвойованого у вод Токійської затоки, щоправда, вод напівмертвих, геть забруднених промисловими відходами... Скільки лиш один цей Ханеда пожирає пального! Сюди й туди снують бензовози, що супроти застиглих повітряних велетів здаються маленькими, просто іграшковими... І тут, і там чітко, вправно працюють люди в комбінезонах, меткі, роботящі, не гаючи й миті, перебігають від літака до літака, прилаштовують до баків товстелезні хоботи шлангів, довго й терпляче напувають ще одного крилатого ненажеру, що, готуючись у рейс, поглинає пального цілі цистерни. Перепочинку тут нікому нема, кожна секунда на цьому полі має фантастичну вартість. Той гігант заряджається, а сусідній, розчахнувши черево, цілими вагонами поглинає багаж, незліченну кількість валіз, пакунків, сундуків, окутих міддю, невідомо чим напханих. Та ось вдарило громом: це найближчий з гігантів, наглухо задраївшись, відкинувши трап, стосило ревнув на місці, ударив докруг грізним, дзвенючим гуркотом. Такому вже нічого не треба, йому дай тепер тільки злітну смугу! Один за одним відрулюють поки що неповороткі лайнери різних авіакомпаній, незграбні, надміру важкі, аж ніби не зможуть відірватись од землі, подолати силу тяжіння. А втім, чиясь рука їх таки ж підіймає! Ще один стрес, ще одна напруга – і вже суцільне сатанинське ревище міжнародного аеропорту залишається внизу, під нами, швидко зменшується смужка злітного бетону на клаптику намитого ґрунту, самий візерунок аеродрому тане внизу, як ієрогліф земної тісноти, котра в цій місці планети, на квітучих задимлених цих островах, дається взнаки, можливо, відчутніше, ніж, будь-де.

Бувають моменти в житті, коли все до дрібниці чомусь хочеться запам'ятати... Як ось і цей зліт... Спершу був розгін, наростаючий свист по смугі бетону, потім невловна мить відділення, плавного, майже нечутного відділення від планети, – так, саме від планети! – інакше не назвеш того дивного відчуття.

Безконечна в своїм скупченні луска дахів, тьмаве їхнє переблискування, хмара мли-смогу над безкраїм містом, і зненацька – присмерк у літаку! Не одразу можна було й збагнути, звідки раптовий той присмерк... А то ми якраз пробивались крізь хмару, крізь хаос хмар! Біля самих ілюмінаторів вирує каламуть, обтікає нас темно-сиве клубовиння, є щось аж моторошне в цій хаосі вируючих присмерків, що їм, здається, й кінця не буде, здається, скільки не пниш з натужним ревінням угору, ніколи не продертись крізь той сліпий, вологий, ніби первісний, хаос... Та ось враз: зблиск сяйва! Сяйва безмірного, неосяжного, що будь-кого вразить своєю неземною величчю. Сяйво проймає вам душу, радісно затоплює все і очищав, мимоволі спонукаючи подумати про вічність, про безмір існуючого...

Заболотна припала поглядом до ілюмінатора. Хіба ж може вона бодай одну мить пропустити з усіх цих чарів небесних, їй трохи аж прикро, що з присутніх на борту не всі поділяють її настрій, що ось та, скажімо, гомінлива туристська молодь у неї за спиною не відчуває ніякого захвату, коментує побачене в ілюмінаторах досить насмішкувато, чути звідти щось про рекламну голубінь японського неба.

– Рекламна голубінь... Чуєте, яке сприймання? – каже стиха до нас Заболотна. – А по-моєму, ось на таких висотах, над хмарами, небо якраз найнебесніше...

Ми й далі набираємо висоту, нас ніби притягує сонце, планета вже далеко внизу, таке відчуття, що вона десь там загубилась, зв'язку з нею більше не існує, і єдина реальність зараз – ці роздираючі простір могутні двигуни, цей повітряний, що наче в безвість пливе, корабель і на його борту... маленьке людство!

Було таке враження, що й течиво часу тут інакше, ніж було на землі, і що ми самі теж зараз інші.

Летимо в саявах!

І такого саява буде перед нами, істотами тепер небесними, як жартома зауважує Заболотний, кілька тисяч кілометрів...

– Як це вам подобається, Соню-сан? – звертається він до дружини. – Тисяч з п'ять кілометрів саява – підходить?

– Не заперечую. А потім?

– Після того буде під крилом зо дві тисячі миль темряви нічної...

– То вже гірше...

– Зате ж потім знову зоря! Зоря домівки...

Крізь блідизну щік у Заболотної просвічується зараз також щось схоже на цвіт зорі чи скоріше на її далекий відблиск: може, то відсвіти червоного оббиття крісел чи сліди ще не вигаслого збудження, тільки-но пережитого в аеропорту під час прощання.

– Гляньте, Фудзі! – в тихім захваті вигукує Заболотна від ілюмінатора. – І ще одна Фудзі!.. І там он ще, ще...

Всі ті білосніжні Фудзі були, ясна річ, зіткані з серпанку хмар, однак формою, округлими силуетами декотрі з них справді нагадували священну гору Японії. Невже сама лиш гра світла творить такий разуючий ефект?

Природа, вона і проста й складна безмірно. Яких тільки нема у ній поєднань, дивних, химерних! Всюди серед безкраїх сліпучих рівнин, серед ілюзорних снігів, самотньо здіймаючись, височать ті фантастичні утвори світла й повітря, сяють вершинами, схожі на Фудзіяму так дивовижно, мов її небесні сестри... Тільки відпливли маревні Фудзі – і вже саянули такі ж серпанкові Ельбруси, потяглись ілюзорні кряжі, ущелини, наповнені, як це буває в горах, голубими тінями... Скільки летимо – та ж безмежність саява, пречисті володіння сонця, яке тут, здається, світить беззахідно, вічно.

Туристська молодь поблизу віддається веселошам, легкими жартами розважають французькі хлопці своїх юних супутниць, йдеться про якісь їхні токійські пригоди, між ними чути розмову про пачінко – так звуться поширені в Японії гральні автомати, де й ці юні супутники, видно, випробовували своє щастя.

На саму згадку про пачінко Заболотний схмурює брови, він вважає повсюдно поширені гральні автомати прокляттям цих островів. Куди не піди, скрізь вони, за кожним рогом зустрінуть вас ці металеві однорукі бандити! Особливо потерпають від них прості люди, звідчаена молодь, що шукає будь-якого, хай і такого потворного способу вийти із своїх скрут. Досить ступити вам до грального залу, де сухо тріщать, металеве постукують ці незліченні автомати-пачінко, як ви вже чманієте, ви опинились у світі, де мови людської нема, де слова живого не почуєте, тут панує лиш мова роботів, що своєю сухою стукотнявою мовби відраховують розмірене й холодно чиюсь судьбу. Якраз, може, судьбу отих очманілих молодих і літніх людей, що, стоячи перед автоматами, не помічаючи нікого й нічого, забули тут про все на світі і вслухаються тільки в цю владну, одноманітну, до одуру здатну тебе довести, металеву стукотняву автоматів. Коли одного разу ми на хвилюку зайшли а Заболотним до такого залу, незліченний стукіт пачінко мене просто приголомшив, гуркіт стояв, мов у величезнім ткацькій цеху, в перестуках електронних пристроїв було щось шаманське, наркотизуюче. Ось болісно напружений юнак стоїть перед тим одноруким гангстером, чимось невидимим прикутий до нього, стоїть людина, ніби назавше зневолена роботом, цим витвором власного розуму, і так допізна вистоюють мільйони людей у німому чеканні, перебуваючи ніби в трансі. Після всіх своїх відчайв якийсь бідак несе сюди, може, сподівання останнє, що бездушно постукує робот раніш чи пізніш таки виявить милосердя й допоможе йому в сліпій безконечній грі з власною долею. Заболотний в ті дні розповідав про одного із своїх японських приятелів,

точніше, про його сина, якого пачінко призвело навіть до нервової хвороби, бо ж віддавався хлопець грі безрозсудно, до отупіння, до болю у голові, після чого і вночі спокою не мав від галюцинацій, від нестерпного стрибання перед очима блискучих металевих кульок.

– Можна поспівчувати японцям, – каже Заболотний. – Нашестя роботів на їхні острови – це таки одне із проклять віку... І в цих ось туристів, видно, теж zostалась оскома від пачінко...

Схоже, що декотрі з парижан справді зараз відчувають полегкість після своїх сумнівних токійських розваг, та й чи може інакше почуватись людина, котра, вихопившись із залізних обіймів робота, зненацька опинилася в сйвах віднебесся? Земні пристрасті відійшли, згубні спокуси zostались десь там, жодному роботіві звідти вас по дістати, не загипнотизувати своєю стукотнявою, віднині ви стаєте і недосяжні, ніякий-бо рух тут не існує, крім руху цього розкішного, лайнера, а планета, прекрасна й нещасна ваша планета, що далі й далі відпливає від вас, поглинута, безвістями, вона теж поволі-втрачає вас і силу свою тут, поволі втрачає, сама зменшуючись до розмірів трохи чи не тієї гральної кульки.

Летимо, летимо. Сяйво з ілюмінаторів падає на лиця людей, всі вони приспокоєні, вже нічим не зневолені, не знервовані, від усіх земних клопотів вільні – і від стукотняви пачінко, і від свисту автострад, від задимлених мегаполісів з їхніми вічними смогами, де виснажені кисневим голодуванням городяни змушені вдаватись до встановлених на перехрестях апаратів, з яких можна добути за кілька ієн ковток наснаженого киснем повітря...

Але це там, па землі. А тут вже ніби не підвладні ніяким, навіть гравітаційним, силам, ніяким дотеперішнім прикрощам, всі земні пута розірвано, відлітаєм з планети, відлітаєм ніби назавжди!

Уявні сніги, що біліють за ілюмінатором, нагадали Заболотній засніжені простори її рідних степів.

– Пригадуєш, – звертається вона до чоловіка, – які в нас там завірюхи бували!.. Цілу ніч вие, мете, хурделить а на ранок глядь! – вляглося... Сонце світить, і так тихо-тихо довкола, тільки то тут, то там дпр... дпр... то сусіди стежки лопатами прогортають...

– Прокладали стежки дружби та взаєморозуміння, – жартує Заболотний і потім додає серйозно: – А ви знаєте, колись у нас на Україні за народним звичаєм господарі лишали в незамкненій хаті на столі хліба окраєць і кринку молока – для подорожнього... І то було нормою життя... Ех, друзі, добре-таки додому повертатись... Більше не пускай мене, Соню, ні в які відрядження. Баста. Хай ще інші...

– А ти?

– А я бджіл розводитиму. Мемуари писатиму. А що?

– Ловлю на слові, – сміється Соня. – Справді пора б і перепочити.

Стюардеса, ставна, довгонога дівка, що, проходячи салоном, бачить усіх водночас, усім усміхається завчено, але чарівно, біля Заболотних затримується, мовби для того, щоб подарувати Заболотній ще й додаткову порцію усмішки.

– Наш командир корабля знає по фронту вашого чоловіка. Ратушний – це прізвище вам що-небудь говорить? – Вона переводить погляд на Заболотного.

– Здається, був такий на котромусь із бомбардувальників...

– Ні, сам він не літав, був техніком серед наземної обв'язки... А от про вас чув – ледве що не легенди... Це, каже, той, кого на фронті в нас називали «літаючим барсом».

– Який там барс...

– Зірка Героя вже нібито вам світила...

Отож «нібито»... Передайте йому вітання. Люди з наземної служби – то для нас були як рідні брати...

– Може, побажаєте зайти в кабіну, то будь ласка. Вам, як виняток, дозволяється... – І, подарувавши ще одну чарівну усмішку, стюардеса пропливає далі. Зупиняється вона потім у глибині салону, у хвостовій частині літака, де, окутаний сигаретним димом, сидить патлатий

похмурий тип, що, здається, на когось ображений. Невідомо, чи стосується його образа тих, що лишилися на землі, чи невдоволений наш мізантроп кимось із пасажирів, можливо, образився на компанію цих ось молодих французів, які зі сміхом розгадували кросворд поблизу й не прийняли його пропозиції дегустувати якесь там особливе саке, а одна гарненька з їхнього товариства стишене кинула в бік мізантропа: «Чи не екстреміст?» – і більше не звертала на того типа уваги. А от стюардеса мусить терпляче вислуховувати ще якесь там його вередування, і ми проймаємось до неї співчуттям: нечема, варивода, проте мусиш і його ублажати, з терплячим усміхом слухати, що він там верзе, майже невидимий крізь хмару сигаретного диму.

Білосніжні ілюзорні ландшафти, що пропливають за склом ілюмінатора, знов заволдівають нашою увагою. Відсунувши шторку до краю, осяяна світлом тих пропливаючих небесних снігів, Заболотна, видно, ніяк не може на них надивитись: безмір краси! Безмір найхімерніших серпанкових побудов! Світ, що сяє й сяє тобі без меж, залитий сонцем, ніким не заселений, недосяжний ні для яких димів та отруйних випарів, але для когось-таки мовби створений, сповнений величі й загадковості. Але для кого? Ніякі птахи, навіть орли, на ці висоти не літають. Знати б, за якими законами творяться оті міражні дива, осяйні вершини, химерні бескеття, пасма гір і фантастичні в голубих тінях провалля, з самого повітря зіткані розлогі долини, гірські кряжі, що знов виникають після сліпучих рівнинних просторів, оті серпанкові гори, побудови фантастичні, найніжніші, мабуть, з усього, що є в природі. Дмухні – і їх нема... Така недовговічна їхня архітектоніка, від найменшого подмuhu-доторку враз порушуються, від ледь чутного втручання сиво-бурою тьмою стануть, звируються хаосом всі оті поки що спокійно-сяючі, із самих серпанків зіткані ваші Фудзі, Карпати, Кавкази, Альпи та Кордільєри... Ми тихо розмовляємо про це. Кого вони призначені тут чарувати своїми прекрасними силуетами, серпанкові оті побудови? На яких рівновагах тримаються і чому саме в таких формах виявляють вони себе? Чому не в якихось інших картинах природа себе тут малює, чому ці її піднебесні серпанки живуть саме в таких ось ландшафтах, в такій ось, а не іншій сліпучій фантазії хмаробудов? Природа фантазує тут буйно, не знаючи стриму, вибудовує щораз інші варіанти хмароутворень, якусь нову дійсність у формах чудових, довершених, все нові виставляє сонцеві на огляд небесні свої «ЕКСПО»... Але чому вся ця фантастика несе в собі стільки знайомих рис? Зіткана із серпанків хмар подоба тверді земної! Ступиш ногою – і дна не буде, десь там, унизу, планета, що досі голова від неї гуде, що декого й тут доганяє відгомін її пристрастей... Знову стюардеса сягнистим кроком іде ось упродовж салону, після розмови з тим похмурим типом мовчки й покwapом проходить повз нас до пілотної кабіни, і вже на щойно усміхнених устах застигла лиш подоба усмішки, позбавлена чару й тепла і навіть з тінню смутної якоїсь тривоги.

Серед пасажирів – сум'яття:

– Він їй щось сказав... чимось пригрозив... Але чим саме? Ви помітили, яких зусиль коштувало дівчині її самовладання?

І поповзли по салону шепоти, стривожені перепитування, і вже щось відчутно змінилося довкруг, починають набувати значення якісь дрібниці. Пасажири, котрі досі, будучи в теплі, комфорті, навіть не помічали, що поруч, на зовнішній обшивці корабля, майже космічний мороз сивіє, тепер і в той бік позирають із багряних оксамитів крісел сторожко, знепокоєно, між сусідами, досі безтурботними, з'явився якийсь холодок – холодок відчуження душ? Ось так поселялась серед них ще одна невидима пасажирка – неясна гнітюча тривожність.

– Справді, що він їй міг сказати? – роздумує вголос Заболотний. – Пройшла вона таки чимось занепокоєна...

– І чогось там затрималась... Наші погляди мимоволі привертає до себе овал металевих дверей, що, зачинившись за стюардесою, більше тепер не відчиняються: глухі, важкі, заховали її в кабіні разом з пілотами, як у сейфі.

А похмурий той тип раптом підвівся з кутка у своєму пістрявому неохайному піджаці до колін і, язиком ледве повертаючи, став щось викрикувати до компанії французів. Викрики були не знати якою мовою, але тон вони мали неприємний, дразливий. Полінезієць чи хто він? Тільки їй відомо було про нього, що летить із Сінгапура, може, уродженець котроїсь із тропічних країн, хоча з вигляду міг бути і європейцем з тих озлоблених молодиків, котрі їй самі не знають, чого вони хочуть. Тип не вгамовувався.

– Що він викрикує? – тривожно спитала Заболотна. – Хворий чи що з ним?

Чоловік її, без слова підвівшись, пішов уподовж салону до невідомого, – певне, на переговори.

Нам видно було, як Заболотний, за звичкою всміхаючись, щось терпляче з'ясовував із тим невідомим, намагався, певне, приспокоїти його, звертався до нього підкреслено чемно й ніби навіть шанобливо, однак Соня аж зойкнула стиха, коли у відповідь на якесь слово того типа обличчя Заболотного зблідло, очі зблиснули гостро, якимось металеве, хоча губи їй тоді не перестали всміхатись. Де-не-де по салону вже були помітні ознаки паніки, літня дама, здається скандинавка, що летіла з конгресу квітників, приклала руку до лоба, і з грудей її вихопився стогін... З тривожних перемовлянь пасажирів, що сиділи від того типа неподалік, ми зрозуміли нарешті, чим він посіяв у салоні таку тривогу. Запевняє, що в багажнім відділенні разом із нашими валізами мандрує в цьому небі ще одна валіза, а в ній неухильно і нікому не підлягаючи, зараз працює невеликих розмірів механізм: тік-так, тік-так!.. Дама з конгресу і її старенька сусідка презирнулися вжахнено: виходить, на бомбі летимо? Шантажує? Залякує чи чого він хоче, цей садист? Але ж може бути, що і всерйоз – тепер стільки всякої нечисті на трасах розвелось...,

Тим часом він уже просто в обличчя Заболотному промовляв з нахабною гидкою міною, справді з якимось садистським смакуванням:

– Тін-так!.. Тік-так!..

І пальцем тицькав ледве де до очей.

Ось тоді Заболотний, і відкинувши звичну чемність, раптом обома руками взяв нахабу за плечі, струсонув його так, що аж патли війнулись, і після цього владно, наче ляльку, посадив, вдавив його в крісло. І, дивна річ, тепер той герой, злобно понурившись, не став чинити опору. Наче саме такого чогось і ждав. А Заболотний, обернувшись до пасажирів, сказав до них голосно, ніби вибачаючись:

– Молодий чоловік запевняє, що це був жарт. Він перепрошує.

По якомусь часі вийшла стюардеса з тацею в руках і, так мовби нічого їй не сталося, почала роздавати воду в келишках. Під час роздачі пасажирів стежили за виразом її обличчя, воно було непроникне, фантомасно замкнуте, проте уважний погляд міг у нього відшукати те, чого їй це хотів би, – глибоко, як і раніш, притаєну тривогу.

...Вночі ми приземлились на котромусь із сибірських аеродромів, хоча посадка ця їй не була передбачена. Всім пасажирам велено було негайно залишити борт літака. Пояснень не давалось. Мороз надворі аж кипів, для більшості парижаночок, що пустилися в рейс у легеньких плащиках та курточках, цей нічний мороз мав би стати неабияким випробуванням, та все ж і за таких обставин вони не втрачали свого оптимізму, було чути жарти та сміх, усіх нас розважало, коли дівочі тендітні руки, ненароком доторкнувшись до металевої обшивки автобуса, відсмикувались, як від вогню, бо нахолонутий на морозі метал так і хапав. З сміхом та зойками вскакували наші супутники в цей проледений, навстріч розчинений нам автобус, що битком набитий одразу й рушив від літака.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.